

KS. DAMIAN WĄSEK

TEOLOGIA WOBEC KRYZYSU KOŚCIOŁA
– WYBRANE KIERUNKI REINTERPRETACJI

THEOLOGY AND THE CRISIS OF THE CHURCH
– SELECTED DIRECTIONS FOR REINTERPRETATION

A b s t r a c t. Observing the present situation of the Church in Poland and many other countries, one can see that she is struggling with a severe crisis. Among the causes of this crisis are, on the one hand, external cultural and social currents and, on the other hand, low sensitivity of theology and pastoral practice to the signs of the times and resistance to introducing new interpretations of faith truths. This article aims to map out solutions, outline ideas that could be taken into account as a theological context for corrective action in the face of a crisis not only of the Polish Church but also of an approach to faith that transcends local problems. The problem is contained in the question: In what directions can the theologian today think about such changes in the Church that will limit the faithful's loss and open up the prospect of new possibilities? The answers are sought on the following levels: the hierarchy of truths, anthropocentrism in preaching, investment in the noetic layer of religiosity and openness of theology to interdisciplinarity.

Keywords: Crisis of the Church; anthropocentrism; interdisciplinarity; credibility.

Przeglądając rankingi zaufania Polaków do różnych instytucji, nietrudno zauważyć spadek w parametrach dotyczących instytucjonalnego wymiaru Kościoła katolickiego. Według jednego z badań, jeszcze w 2016 r. cieszył się on zaufaniem 58% pytanych, przy 24% nieufności i 18% obojętności. W 2017 r. było to

---

Ks. dr hab. DAMIAN WĄSEK, prof. UPJPII – Katedra Chrystologii w Instytucie Teologii Fundamentalnej, Ekumenii i Dialogu Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, ul. Kanoniczna 20/8, 31-002 Kraków; e-mail: damian.wasek@upjp2.edu.pl. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1349-1411>.

53% zaufania, 28% nieufności i 19% obojętności. Ostatnie badanie z listopada 2020 r. pokazało, że Kościołowi ufa już tylko 40,4% (w tym tylko 17,9% ufa zdecydowanie), a nieufność zadeklarowało aż 42% (18% zdecydowaną)¹. Nic nie wskazuje, by ta tendencja miała się w najbliższym czasie zmienić. Takie statystyki stanowią pierwszy powód zajęcia się tytułową kwestią.

Kolejny, połączony z powyższym, związany jest z systematycznym spadkiem powołań w seminariach. Według dostępnych danych, w roku akademickim 2020/2021 formację ku kapłaństwu rozpoczęło w Polsce 438 nowych kandydatów. Według analiz porównawczych, to o 60 osób mniej niż w ubiegłym roku. Komentatorzy wskazują, że tendencja spadkowa jest zauważalna od 15 lat². Jeszcze gorzej wygląda sytuacja z rezygnacjami młodzieży z katechezy szkolnej³ czy liczbą apostazji⁴.

Te i podobne znaki prowadzą do wniosku, że instytucja Kościoła w Polsce znalazła się w kryzysie. Co więcej, można założyć, że kryzys ten ma swoje źródło nie tylko w zmianach społecznych, prądach kulturowych czy innych „zewnętrznych siłach”, ale wiąże się również z utratą wiarygodności w samym Kościele. Szukając bardziej szczegółowych przyczyn tego stanu rzeczy, można zacytować opinię sformułowaną w 1999 r. przez amerykańskiego arcybiskupa Johna R. Quinna. Choć wypowiadał się na temat problemów ogólnoswiatowych, wydaje się, że jego diagnoza coraz mocniej dotyczy współczesnego polskiego kontekstu eklezjalnego. Amerykański hierarcha napisał: „[...] niepowodzenia Kościoła w drugim tysiącleciu – strata całych narodów dla katolickiej jedności w szesnastym stuleciu, utrata robotników w dziewiętnastym, zrażenie intelektualistów w dwudziestym – było spowodowane nie tyle

---

¹ Por. „Sondaż: Komu ufają Polacy? Najbardziej wojsku, najmniej – TK”, *Rzeczpospolita*, 30 listopada 2020, <https://www.rp.pl/Spoleczenstwo/201139957-Sondaz-Komu-ufaja-Polacy-Najbardziej-wojsku-najmniej---TK.html>.

² „Spada liczba powołań kapłańskich i zakonnych. Najnowsze dane”, dostęp 12.01.2021, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2020-10-14/spada-liczba-powolan-kaplanskich-i-zakonnych-najnowsze-dane/>.

³ Por. Marta Glanc, „Rezygnacji z religii będzie coraz więcej. «Ludzie zaczęli się wypisywać, bo nie widzieli dla siebie miejsca na tych lekcjach»”, dostęp 12.01.2021, <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/rezygnacji-z-religii-bedzie-coraz-wiecej-ludzie-zaczeli-sie-wypisywac-bo-nie-widzieli/xdmv594>.

⁴ Por. Jacek Siepsiak, „Apostazja. Ludzie coraz częściej żądają, by ich wypisano z Kościoła”, dostęp 17.01.2021, https://plus.gazetakrakowska.pl/apostazja-ludzie-coraz-czesciej-zadaja-by-ich-wypisano-z-kosciola/ar/c15-15391341?fbclid=IwAR1ENXPYzOy2Qy-ToDL08Rb1tn_WNQuMfoFTEyXWohWBIJ7JcIYeBnWgdVQ; Filip Połoska, „Wyobraźcie sobie, co by się stało, gdyby z Kościoła można było wystąpić jednym kliknięciem”, dostęp 12.01.2021, <https://noiz.z.pl/opinie/apostazja-ilu-polakow-chce-odejsc-z-kosciola-i-jak-to-zrobic/vrptr6>.

reformą w Kościele, ile brakiem reformy w porę, brakiem wystarczająco starannego rozważania znaków czasu i brakiem działania na czas”⁵. Ujmując problem ogólnie, możemy postawić hipotezę, że mała wrażliwość na ewolucję w kulturze i mentalności Polaków oraz opór wobec zmian na polu duszpasterskim i teologicznym stanowią istotne faktory obserwowanej dziś słabości Kościoła katolickiego w naszym kraju.

Choć przedstawione dane i analizy dotyczą Polski, jako cel tego artykułu stawiam sobie nakreślenie mapy rozwiązań, zarysowanie pomysłów, które mogłyby być uwzględnione jako kontekst teologiczny działań naprawczych w obliczu kryzysu nie tylko rodzimego Kościoła, ale podejścia do kwestii wiary w wymiarze przekraczającym problemy lokalne. Problem zawiera się w pytaniu: W jakich kierunkach teolog może dziś myśleć o takich zmianach w Kościele, które nie tylko ograniczą straty wśród wiernych, ale otworzą perspektywę nowych możliwości ewangelizacyjnych?

Z uwagi na postawiony cel, czyli nakreślenie mapy, nie będzie to dogłębna analiza poruszanych wątków teologicznych, ale bardzo ogólna, syntetyczna prezentacja wybranych z nich. Zastosuję dwuetapową metodę prezentacji. Najpierw przedstawię poglądy wybranych teologów-przewodników, którzy – moim zdaniem – dobrze odczytywali/odczytują znaki czasu oraz szukają na nie odpowiedzi, a później poszukam wniosków dla teologii i praktyki eklezjalnej.

Wśród prezentowanych zagadnień skupię się na hierarchii prawd, antropocentryzmie w przepowiadaniu, noetycznej religijności i interdyscyplinarnym otwarciu teologii. Brak wśród nich choćby tak kluczowych i fundamentalnych zagadnień, jak zmiana akcentów w chrystologii (z modelu ekspiacyjnego na relacyjny, inspirowany miłością) czy eklezjologii (z koncepcji instytucjonalnej w kierunku idei ludu Bożego). Wydaje się jednak, że one, z jednej strony, są dużo częściej eksploatowane w kontekście refleksji nad myślą Soboru Watykańskiego II, a z drugiej, stanowią zagadnienia tak obszerne, że przekraczają ramy tego artykułu naukowego.

1. HIERARCHIA PRAWD

W 11. numerze *Dekretu o ekumenizmie* Soboru Watykańskiego II czytamy: „Przy zestawianiu doktryn [teologowie katolicy] niech pamiętają o istnieniu

---

⁵ John R. Quinn, *The reform of the Papacy: the costly call to Christian unity* (New York: Crossroad Pub Co, 1999), 44.

porządku czy «hierarchii» prawd w nauce katolickiej, ponieważ różne jest ich powiązanie z zasadniczymi podstawami wiary chrześcijańskiej. W ten sposób utoruje się drogę, która dzięki temu bratniemu współzawodnictwu pobudzi wszystkich do głębszego poznania i jaśniejszego ukazania niedościgłych bogactw Chrystusowych”⁶. Dobrym rozwinięciem wskazówki Ojców soborowych jest tekst Karla Rahnera z artykułu *Doświadczenia katolickiego teologa*, w którym teolog ten zdefiniował prawdziwe centrum chrześcijaństwa i jego orędzia. Jest nim „rzeczywiste samoudzielanie się stworzeniu Boga w Jego najbardziej własnej rzeczywistości i wspaniałości”. Cytowany jezuita jednoznacznie stwierdził, że wobec tego faktu wszystko inne, co chrześcijaństwo oferuje i czego wymaga od wyznawców, jest albo czymś tymczasowym, albo wtórną konsekwencją⁷. Wydaje się, że nie będzie nadużyciem utożsamienie owego samoudzielania Boga z miłosierdziem, o którym tak często mówi papież Franciszek. Według komentatora nauczania papieskiego Waltera Kaspera, to właśnie miłosierdzie stoi na czele wszystkich prawd wiary i stanowi hermeneutykę dla doktryny, a nawet samych przykazań⁸.

Konsekwencje tak postawionego problemu teologicznego dotyczą między innymi charakteru przepowiadania. Skoro „miłosierdzie to imię Boga”⁹, i stanowi ono istotę chrześcijaństwa, konieczne jest formułowanie orędzia chrześcijańskiego, w którym wyraźnie widoczne będą dwa wymiary. Po pierwsze, każdy punkt tego orędzia powinien być powiązany z ideą miłosierdzia. Po drugie, prezentacja powinna budzić w słuchaczu lub czytelniku przekonanie o tym, co najważniejsze, a które kwestie stanowią jedynie komentarz do istoty. Czynienie z elementów drugorzędnych najważniejszych punktów przepowiadania lub traktowanie ich jako równoważnych z istotą czyni z chrześcijaństwa ideologię, sztywny system zasad i trudno wtedy dostrzec, że w wyznawaniu wiary w Boga chodzi o zbudowanie jedynej w swoim rodzaju relacji.

Właściwe podejście do hierarchii prawd wiąże się również z realizacją zadania hermeneutycznego teologii¹⁰, a w rezultacie z przekonaniem o kon-

---

⁶ „Dekret o ekumenizmie «Unitatis redintegratio»”, w *Sobór Watykański II: Konstytucje, dekryty, deklaracje* (Poznań: Pallottinum, 2002), 193-208.

⁷ Por. Karl Rahner, „Doświadczenia katolickiego teologa”, *Znak* 44, nr 441 (2) (1992): 76.

⁸ Por. Walter Kasper, *Świadek miłosierdzia: moja podróż z Franciszkiem*, tłum. Tomasz Szewmin (Warszawa: Przedsiębiorstwo Wydawnicze „Arti”, 2016), 11-12.

⁹ Por. Papież Franciszek i Andrea Torielli, *Miłosierdzie to imię Boga*, tłum. Joanna Ganobis (Kraków: Znak, 2016).

¹⁰ Por. Tadeusz Dzidek i Piotr Sikora, „Natura teologii”, w *Teologia fundamentalna*, t. 5: *Poznanie teologiczne*, red. Tadeusz Dzidek, Łukasz Kamykowski, Andrzej Napiórkowski (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 2006), 81-85.

tekstualności wszystkich wypowiedzi teologicznych¹¹. Realizując wspomniane zadanie, należy weryfikować aktualność dotychczasowych interpretacji prawd wiary i przepisów prawa kościelnego, pytając o ich związek ze wspomnianym już centrum przepowiadania, a więc samoudzielaniem się Boga/miłosierdziem. W procesie tym można uznać wszystkie tezy teologiczne, w których nie wybrzmiewa ta najistotniejsza prawda, za przejawy historycznych poszukiwań, wynikające z etapów rozwoju chrześcijaństwa, a nie za finalne rozwiązania i dokonywać ich reinterpretacji.

2. ANTROPOCENTRYZM W PRZEPOWIADANIU

Za jednego z najbardziej reprezentatywnych, w grupie teologów orędujących za antropocentryzmem, uważany jest powszechnie wspomniany już Karl Rahner. Swoimi przemyśleniami w tym zakresie podzielił się w tekście *Teologia i antropologia*, pisząc, że uprawianie teologii powinno polegać na tym, „aby w stosunku do każdego przedmiotu człowiek zadawał sobie pytanie, w jakim stopniu przedmiot ten ma znaczenie dla jego zbawienia”¹². W innym miejscu przekonywał, że nie wystarczy opowiadać o Jezusie jako o centrum chrześcijańskiego przepowiadania, ale należy wskazać dlaczego i w jaki sposób Chrystus jest godzien zaufania w życiu i śmierci¹³.

Inny jezuicki teolog, Bernard Sesboüé, zastanawiając się nad kierunkami reformy władzy w Kościele, poddał analizie nowy, pożądany dziś kształt wiary i oczekiwania współczesnych chrześcijan względem zarządzania wspólnotą eklezjalną. Jego zdaniem, wierni w ewangelizacji chętnie widzieliby proces oparty na dialogu, w którym dominował będzie klimat zaproszenia, a nie zobowiązania. Poszczególne elementy rytuału powinny być połączone z elementami egzystencjalnymi, ponieważ samo celebrowanie sakramentów bez zakorzenienia w codziennych doświadczeniach uczestników zdecydowanie już nie wystarcza¹⁴.

---

¹¹ Por. Edward Schillebeeckx, „O katolickie zastosowanie hermeneutyki. Tożsamość wiary w toku jej reinterpretacji”, *Znak* 7-8 (169-170) (1968): 978-1010.

¹² Karl Rahner, „Teologia i antropologia”, w *Pisma wybrane*, t. 1, tłum. Grzegorz Bubel (Kraków: WAM, 2005), 55.

¹³ Por. Rahner, „Doświadczenia katolickiego teologa”, 75.

¹⁴ Por. Bernard Sesboüé, *Władza w kościele: autorytet, prawda i wolność*, tłum. Piotr Rak (Kraków: Wydawnictwo M, 2003), 289.

Kluczem do zrozumienia postulatu antropocentryzmu w przepowiadaniu jest odpowiednie zdefiniowanie Objawienia. Jeśli przyjmiemy, że nie jest to zespół informacji, ale jedyna w swoim rodzaju relacja między Bogiem i człowiekiem¹⁵, naturalnym krokiem będzie zwrócenie się w stronę kontekstu egzystencjalnego, w którym ta relacja jest zakorzeniona. Badanie sytuacji życiowej wiernych pod kątem poszukiwania bardziej lub mniej uświadomionej¹⁶ możliwości spotkania człowieka i Stwórcy staje się wtedy niezbywalnym elementem programu teologicznego, a zwracanie uwagi na otwartość na Boga w codzienności należy uznać za główny wymóg głoszenia Ewangelii.

Przepowiadanie polegające na prezentacji twierdzeń doktrynalnych w formie abstrakcyjnych argumentów, do których wierny powinien dostosować własne życie, należałoby zastąpić przez narrację, w której słuchacz będzie miał szansę dostrzec osobiste zaproszenie do wejścia na ścieżkę wiary. Patrząc z punktu widzenia uprawiania teologii, za zadanie należy uznać nie tyle budowanie spójnego systemu twierdzeń o Bogu i religijności, ile wskazywanie na te momenty w historii świata i danego człowieka, które są odpowiedzią na pragnienie transcendencji, na najgłębsze potrzeby duchowe, które ów człowiek w sobie nosi¹⁷.

W praktyce realizacji powyższych założeń można wykorzystać trójstopniowy model metodologiczny wspomnianego już Karla Rahnera. Zgodnie z nim refleksja teologiczna powinna się zaczynać opisem fenomenologicznym doświadczenia egzystencjalnego. Teolog próbuje zagłębić się w sytuację współczesnego mu człowieka i scharakteryzować jego odniesienia do świata. Na tym etapie istotna jest współpraca z naukowcami zajmującymi się obrazami świata, kształtem kultury, socjologią i szeroko rozumianą antropologią. Kolejnym krokiem jest dokonanie tak zwanej redukcji transcendentalnej, a więc odkrycie subiektywnych i apriorycznych warunków naszego doświadczenia oraz sformułowanie pytań, które domagają się odpowiedzi przekraczających ludzkie „tu i teraz”. Dopiero trzeci moment, dedukcja transcendentalna, zawiera odniesienie do Boga, a więc jest próbą poszukiwania odpowiedzi teologicznej na opisane wcześniej dylematy egzystencjalne¹⁸.

---

¹⁵ Por. Damian Wąsek, „Słowa Biblii a Objawienie”, *Studia Leopoliensia* 6 (2013): 208-212.

¹⁶ Por. Karl Rahner, „Uwagi na temat «anonimowego chrześcijanina»”, w *Pisma wybrane*, t. 1, 139-154.

¹⁷ Por. Adolphe Gesché, *Chrystus*, tłum. Agnieszka Kuryś (Poznań: W drodze, 2005), 19-56.

¹⁸ Por. Tadeusz Dzidek i Piotr Sikora, „Metody”, w *Teologia fundamentalna*, t. 5, 154-157.

3. NOETYCZNA RELIGIJNOŚĆ

Józef Tischner, zastanawiając się w 1978 r. nad statusem polskiej myśli filozoficznej i teologicznej, sformułował następujące pytania: „Czy tak, jak nie można pomyśleć dziejów Europy po II wojnie bez nadwiślańskiej interpretacji chrześcijańskiego etosu, tak nie można również pomyśleć tych dziejów bez zrodzonego tu logosu? Które z dzieł filozoficznych lub teologicznych naszych czasów pozostanie jako niezbywalny dorobek całego chrześcijaństwa? Jaki prąd filozoficzny czy teologiczny? A może jakaś wielka dyskusja, jakiś spór, jakieś typowe dla naszej sytuacji stanowisko w sporze?”. Odpowiedział bardzo zdecydowanie brzmiącymi zdaniem: „daliśmy światu papieża, ale nasza noosfera, nasz logos są puste. Gdy mówimy, mówimy na ogół to, co powiedzieli inni. Nasza religijność jest religijnością wydarzeniową, religijnością zogniskowaną wokół wydarzeń i ich dziejowych reperkusji, a nie wokół trwających prądów myślowych, inspirującą te prądy i żyjącą w nich. [...] Są imiona, bez uwzględnienia których współczesne chrześcijaństwo nie może myśleć, nie potrafi zrozumiale mówić, czytać. Nazwiska takie są rdzeniem jego logosu. [...] Wśród tych nazwisk – przedstawicieli chrześcijańskiego logosu – nie widać nikogo znad Wisły”. Krakowski filozof zakończył pesymistycznym wnioskiem, sugerując, że fakt wyboru papieża z Polski może zaciemnić słabą kondycję rodzimej myśli, uczynić z pustej noosfery powód do chwały, spowodować „etyczną drzemkę”, a w konsekwencji, zadziałać jak „opium”¹⁹.

Choć od powstania powyżej cytowanego tekstu minęło ponad 40 lat, wciąż bardzo trudno znaleźć odniesienia do polskich teologów w najważniejszych traktatach teologicznych, a nawet w dokumentach Magisterium Kościoła na poziomie Stolicy Apostolskiej. Można spekulować, że za takim stanem rzeczy stoi nie tylko problem słabej komunikatywności i niewystarczającego upowszechniania tez autorów znad Wisły, ale stosunkowo mała ich oryginalność. Patrząc głębiej, należy zapytać, czy wciąż aktualna diagnoza Tischnera nie dotyczy podejścia do tak zwanej hermeneutyki ciągłości, rozszerzanej przez wielu teologów na tradycję przez małe „t”? Wydaje się, że wspomniana religijność wydarzeniowa związana jest z przeakcentowaniem celebrowania różnych okazji religijnych bez refleksji nad ich aktualnym sensem i bez podjęcia ich nowych interpretacji. W kontekście systematycznego świętowania wydarzeń z przeszłości zbyt rzadko stawia się pytania o to, jakich wartości strze-

¹⁹ Por. Józef Tischner, *Idąc przez puste Błonia* (Kraków: Wydawnictwo „Znak”, 2005), 7-8.

gły one kiedyś, czy w podobny sposób trafiają do współczesnego chrześcijanina, a jeśli nie, to co dziś może strzec tych lub podobnych wartości, które genetycznie wiązały się z celebrowanymi wciąż okazjami?

Walter Kasper, pisząc o żywej Tradycji, zaznaczył, że „należy przekazywać ogień, a nie popiół”. Krytykował tych wszystkich, którzy zachowują się tak, jakby Tradycja była „skamieliną”, a Kościół stanowił „muzeum”, a nie lud Boży, pielgrzymujący po ścieżkach historii. Pisał: „Niewątpliwie, Ewangelia jest zawsze taka sama, ale z racji, że Ewangelia jest dziełem Boga, a Bóg przenika wszystkie nasze pojęcia, jest ona zarazem zawsze taka sama i wciąż nowa. Musimy pozwolić, by Bóg nas zaskoczył”²⁰. Zmiana tego stanu domaga się większej inwestycji w debaty oraz promowanie odważnych projektów i prac teologicznych. Taka propozycja wymaga odpowiedniego przygotowania, które, z jednej strony, powinno wiązać się z pogłębioną rolą teologów świeckich²¹, a z drugiej, z poprawą formacji intelektualnej księży i kleryków²². O ostatniej potrzebie pisał już w latach pięćdziesiątych XX wieku ówczesny biskup krakowski, Karol Wojtyła, prezentując dla komisji przygotowawczej tematy, którymi powinien się zająć Sobór Watykański II. Zwrócił wtedy uwagę na problemy związane z formacją intelektualną duchownych. Mając świadomość, że coraz więcej wiernych posiada wyższe wykształcenie i oczekuje od księży autorytetu intelektualnego, zaznaczył, że seminaria nie mogą być szkołami zawodowymi, ale akademiami z odpowiednio wykształconą i sprawdzoną kadrą akademicką. Jego zdaniem powinny one mieć charakter wydziałów teologicznych, a w kluczowych diecezjach i metropoliach charakter studiów ogólnych z trzema wydziałami zwyczajnymi (filozofia, teologia i prawo kanoniczne)²³. Choć uwagi te miały pewne odzwierciedlenie w dekrecie *Optatam totius*²⁴ (13-18), wciąż nie dokonała się ich pełna recepcja.

---

²⁰ Kasper, *Świadek miłosierdzia*, 32.

²¹ Por. Tomasz Terlikowski, „Odpowiedzialność świeckich”, dostęp 20.07.2020, <https://teologiapolityczna.pl/tomasz-p-terlikowski-odpowiedzialnosc-swieckich>.

²² Por. Michał Heller, „Obecnie praktykowane metody nowej ewangelizacji «rozmijają się» ze światem nauki”, dostęp 7.06.2021, <https://www.gosc.pl/doc/6565278.Ks-prof-Heller-Obecnie-praktykowane-metody-nowej-ewangelizacji>.

²³ Por. Robert Skrzypczak, *Karol Wojtyła na Soborze Watykańskim II: zbiór wystąpień* (Kraków–Warszawa: Wydawnictwo AA s.c., Centrum Myśli Jana Pawła II, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2020), 377.

²⁴ Por. „Dekret o formacji kapłańskiej «Optatam totius»”, w *Sobór Watykański II: Konstytucje, dekryty, deklaracje* (Poznań: Pallottinum, 2002), 277-301.

4. DIALOG INTERDYSCYPLINARNY

Myśląc o wzajemnych relacjach teologii i innych nauk, najczęściej zwraca się uwagę na konflikty i ich eliminację. Wskazuje się, że sprzeczność między tymi dwoma spojrzeniami na rzeczywistość jest jedynie pozorna, ponieważ dotyczą one odpowiedzi na różne kategorie ludzkich pytań. Z trochę innej strony na opisywaną tu rzeczywistość dialogiczną spojrział John C. Polkinghorne, stawiając kwestię potencjalnych pożytków dla świata wiary, które mogą wynikać z prowadzenia refleksji interdyscyplinarnej. Używając obrazów z zakresu medycyny wskazał, że nauki mogą być czasem chirurgiem teologii, „amputując w niej przerosty, które tak naprawdę nie należały do korpusu teologicznych rozważań”, a innym razem mogą odgrywać rolę higienistki „poprzez swe cierpliwe, systematyczne dociekania podważając pretenjonalne formuły wiedzy ezoterycznej”²⁵.

Idąc tym samym tropem, Michał Heller zdefiniował czynniki decydujące o skuteczności tak zwanej nowej ewangelizacji. Zauważył, że jest ona uzależniona od co najmniej dwóch warunków. „Pierwsze to odnowienie stylu i podniesienie poziomu edukacji chrześcijańskiej, która w tym momencie [...] zmierza w stronę prowizoryczności; drugi – odbudowa żywej więzi pomiędzy kulturą kościelną a nauką. Te dwie kwestie są ze sobą ściśle powiązane”²⁶. Analizując całą twórczość cytowanego polskiego kosmologa, można się domyślać, że w sposób szczególny chodziło mu o doprowadzenie do dialogu, który zaowocuje przemyśleniem na nowo wielu formuł teologicznych, by wyrazić je wiarygodnie i w języku kompatybilnym z ewolucyjnym obrazem świata²⁷. Bez takiego działania teologia nie będzie w stanie zaistnieć w nowej szacie racjonalnej²⁸, a w konsekwencji zostanie zepchnięta do poziomu mitologii.

---

²⁵ Por. John Charlton Polkinghorne, *Jeden świat: wzajemne relacje nauki i teologii*, tłum. Marek Chojnacki (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2008), 123-124.

²⁶ Michał Heller i Giulio Brott, *Bóg i nauka: moje dwie drogi do jednego celu*, tłum. Ewa Nicewicz-Staszowska (Kraków: Copernicus Center Press, 2013), 39.

²⁷ Por. Michał Heller i Michał Jędrzejek, „Znamy tylko małą cząstkę wieczności”, dostęp 17.01.2020, <https://www.miesiecznik.znak.com.pl/michal-heller-znamy-tylko-mala-czastke-wiecznosci/>; Damian Wąsek i Wojciech Grygiel, „Przyczynki do teologii ewolucyjnej”, w *Powstanie człowieka w ujęciu interdyscyplinarnym*, red. Tomasz Maziarka (Kraków: Copernicus Center Press, 2019), 155-171.

²⁸ Por. Cipriano Vagaggini, *Teologia, pluralizm teologiczny*, tłum. Jacek Partyka (Kraków: Homini, 2005), 127.

Realizacja określonego powyżej działania wymaga inwestowania w „ludzi-mosty”, a więc osoby, które – obok teologicznego – poruszają się sprawnie po polach nauk empirycznych. Wychowanie takich osób wymaga zwiększenia ilości wykładów interdyscyplinarnych podczas studiów teologicznych i promowanie tych adeptów teologii, którzy chcieliby zgłębiać zagadnienia z zakresu biologii, fizyki czy filozofii. Poza krakowskim Copernicus Center zadanie to wciąż wydaje się nierealizowane, a dystans dzielący przepowiadanie i katechizację z wynikami badań naukowych poszerza się, przyczyniając się do sekularyzacji.

ZAKOŃCZENIE

We wstępie do artykułu postawiłem sobie następujące pytanie problemowe: W jakich kierunkach teolog może myśleć o takich zmianach w Kościele, które nie tylko ograniczą straty wśród wiernych, ale otworzą perspektywę nowych możliwości ewangelizacyjnych? W odpowiedzi wskazałem na konieczność przemyślenia konsekwencji nauczania o teologicznej hierarchii prawd, zwrócenie uwagi na antropocentryczny wymiar prezentacji doktryny, przebudowę profilu wiary z wydarzeniowego na noetyczny oraz większą odwagę w podejmowaniu dialogu interdyscyplinarnego.

W ramach komentarza do zarysowanej mapy warto poczynić kilka uwag końcowych. Po pierwsze, jak zaznaczyłem na początku, powyższe propozycje nie wyczerpują listy zagadnień, a są jedynie subiektywnym wyborem kierunków rozwoju rodzimej i powszechnej teologii.

Po drugie, propozycje te nie są nowymi, rewolucyjnymi pomysłami, ale wyborem spośród koncepcji, które zostały zaproponowane w posoborowej myśli teologicznej jako kierunki reinterpretacji doktryny.

Po trzecie, nie wymagają one kompletnego przeorganizowania teologii i życia eklezjalnego w Polsce, ponieważ w różnych środowiskach są one w dużej mierze realizowane. To jedynie zwrócenie uwagi na modele, w które – moim zdaniem – warto jeszcze mocniej zainwestować.

BIBLIOGRAFIA

- „Dekret o ekumenizmie «Unitatis redintegratio»”. W *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, 193-208. Poznań: Pallottinum, 2002.
- „Dekret o formacji kapłańskiej «Optatam totius»”. W *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, 277-301. Poznań: Pallottinum, 2002.

- Dzidek, Tadeusz i Piotr Sikora. „Metody”. W *Teologia fundamentalna*. T. 5: *Poznanie teologiczne*, red. Tadeusz Dzidek, Łukasz Kamykowski, Andrzej Napiórkowski. 151-176. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 2006.
- Dzidek, Tadeusz i Piotr Sikora. „Natura teologii”. W *Teologia fundamentalna*. T. 5: *Poznanie teologiczne*, red. Tadeusz Dzidek, Łukasz Kamykowski, Andrzej Napiórkowski. 51-88. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 2006.
- Gesché, Adolphe. *Chrystus*. Tłum. Agnieszka Kuryś. Poznań: W drodze, 2005.
- Glanc, Marta. „Rezygnacji z religii będzie coraz więcej. «Ludzie zaczęli się wypisywać, bo nie widzieli dla siebie miejsca na tych lekcjach»”. Dostęp 12.01.2021. <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/rezygnacji-z-religii-bedzie-coraz-wiecej-ludzie-zaczeli-sie-wypisywac-bo-nie-widzieli/xdmv594>.
- Heller, Michał. „Obecnie praktykowane metody nowej ewangelizacji «rozmijają się» ze światem nauki”. Dostęp 7.06.2021. <https://www.gosc.pl/doc/6565278.Ks-prof-Heller-Obecnie-praktykowane-metody-nowej-ewangelizacji>.
- Heller, Michał i Giulio Brotti. *Bóg i nauka: moje dwie drogi do jednego celu*. Tłum. Ewa Nicewicz-Staszowska. Kraków: Copernicus Center Press, 2013.
- Heller, Michał i Michał Jędrzejek. „Znamy tylko małą cząstkę wieczności”. Dostęp 17.01.2020. <https://www.miesiecznik.znak.com.pl/michal-heller-znamy-tylko-mala-czastke-wiecznosc/>.
- Kasper, Walter. *Świadek miłosierdzia: moja podróż z Franciszkiem*. Tłum. Tomasz Szewin. Warszawa: Przedsiębiorstwo Wydawnicze „Arti”, 2016.
- Papież Franciszek i Andrea Torielli. *Miłosierdzie to imię Boga*. Tłum. Joanna Ganobis. Kraków: Znak, 2016.
- Polkinghorne, John Charlton. *Jeden świat: wzajemne relacje nauki i teologii*. Tłum. Marek Chojnacki. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2008.
- Połoska, Filip. „Wyobraźcie sobie, co by się stało, gdyby z Kościoła można było wystąpić jednym kliknięciem”. Dostęp 12.01.2021. <https://noizz.pl/opinie/apostazja-ilu-polakow-chce-od-ejsc-z-kosciola-i-jak-to-zrobic/vrptr6>.
- Quinn, John R. *The reform of the Papacy: the costly call to Christian unity*. New York: Crossroad Pub Co, 1999.
- Rahner, Karl. „Doświadczenia katolickiego teologa”. *Znak* 44, nr 441 (2) (1992): 72-82.
- Rahner, Karl. „Teologia i antropologia”. W *Pisma wybrane*. Tłum. Grzegorz Bubel. 46-67. Kraków: WAM, 2005.
- Rahner, Karl. „Uwagi na temat «anonimowego chrześcijanina»”. W *Pisma wybrane*. Tłum. Grzegorz Bubel. 139-154. Kraków: WAM, 2005.
- Schillebeeckx, Edward. „O katolickie zastosowanie hermeneutyki. Tożsamość wiary w toku jej reinterpretacji”. *Znak* 7-8 (169-170) (1968): 978-1010.
- Sesboüé, Bernard. *Władza w kościele: autorytet, prawda i wolność*. Tłum. Piotr Rak. Kraków: Wydawnictwo M, 2003.
- Siepsiak, Jacek. „Apostazja. Ludzie coraz częściej żądają, by ich wypisano z Kościoła”. Dostęp 17.01.2021. https://plus.gazetakrakowska.pl/apostazja-ludzie-coraz-czesciej-zadaja-by-ich-wypisano-z-kosciola/ar/c15-15391341?fbclid=IwAR1ENXPYzOy2Qy-ToDL08Rb1tn_WNQ uMfoFTEyXWohWBIJ7JciYeBnWgdVQ.
- Skrzypczak, Robert. *Karol Wojtyła na Soborze Watykańskim II: zbiór wystąpień*. Kraków-Warszawa: Wydawnictwo AA s.c., Centrum Myśli Jana Pawła II, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2020.
- Rzeczpospolita. „Sondaż: Komu ufają Polacy? Najbardziej wojsku, najmniej – TK”, 30.11.2020 <https://www.rp.pl/Spoleczenstwo/201139957-Sondaz-Komu-ufaja-Polacy-Najbardziej-wojsku-najmniej---TK.html>.

- „Spada liczba powołań kapłańskich i zakonnych. Najnowsze dane”. Dostęp 12.01.2021. <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2020-10-14/spada-liczba-powolan-kaplanskich-i-zakonnych-na-jnowsze-dane/>.
- Terlikowski, Tomasz. „Odpowiedzialność świeckich”. Dostęp 20.07.2020. <https://teologiapolityczna.pl/tomasz-p-terlikowski-odpowiedzialnosc-swieckich>.
- Tischner, Józef. *Idąc przez puste Błonia*. Wyd. 1. Kraków: Wydawnictwo „Znak”, 2005.
- Vagaggini, Cipriano. *Teologia, pluralizm teologiczny*. Tłum. Jacek Partyka. Kraków: Homini, 2005.
- Wąsek, Damian. „Słowa Biblii a Objawienie”. *Studia Leopoliensia* 6 (2013): 207-217.
- Wąsek, Damian i Wojciech Grygiel. „Przyczynki do teologii ewolucyjnej”. W *Powstanie człowieka w ujęciu interdyscyplinarnym*, red. Tomasz Maziarka. 155-171. Kraków: Copernicus Center Press, 2019.

TEOLOGIA WOBEC KRYZYSU KOŚCIOŁA – WYBRANE KIERUNKI REINTERPRETACJI

S t r e s z c z e n i e

Obserwując aktualną sytuację Kościoła w Polsce i wielu innych krajach, można zauważyć, że zmagają się one z poważnym kryzysem. Wśród przyczyn tego kryzysu są nie tylko zewnętrzne prądy kulturowe i społeczne, ale słaba wrażliwość teologii i praktyki duszpasterskiej na znaki czasu oraz opór wobec wprowadzania nowych interpretacji prawd wiary. Celem artykułu jest nakreślenie mapy rozwiązań, zarysowanie pomysłów, które mogłyby być uwzględnione jako kontekst teologiczny działań naprawczych w obliczu kryzysu nie tylko rodzimego Kościoła, ale podejścia do kwestii wiary w wymiarze przekraczającym problemy lokalne. Problem zawiera się w pytaniu: W jakich kierunkach teolog może dziś myśleć o takich zmianach w Kościele, które nie tylko ograniczą straty wśród wiernych, ale otworzą perspektywę nowych możliwości ewangelizacyjnych? Odpowiedzi poszukiwane są na następujących płaszczyznach: hierarchia prawd, antropocentryzm w przepowiadaniu, inwestycja w noetyczną warstwę religijności oraz otwartość teologii na interdyscyplinarność.

Słowa kluczowe: kryzys Kościoła; antropocentryzm; interdyscyplinarność; wiarygodność.